

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΡΙΘ

ἦτοι ἀνθολογία τῶν μεγίστων μαθημάτων
πάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνιαυτοῦ ἀκολουθίας

Μελοποιηθεῖσα παρὰ διαφόρων μουσικοδιδασκάλων
παλαιῶν τε καὶ νέων

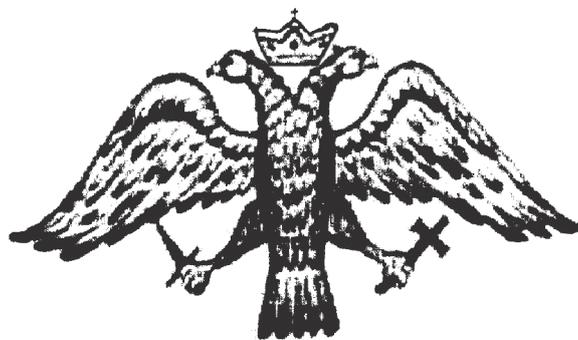
Ἀκριβῆς μετατύπωσις
τῆς πατριαρχικῆς ἐκδόσεως τοῦ 1851

ἈΘΗΝΑΙ 2017

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΡΙΘΜ

ἦτοι ἀνθολογία τῶν μεγίστων μαθημάτων
πάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνιαυσίου ἀκολουθίας

Μελοποιηθεῖσα παρὰ διαφόρων μουσικοδιδασκάλων
παλαιῶν τε καὶ νέων

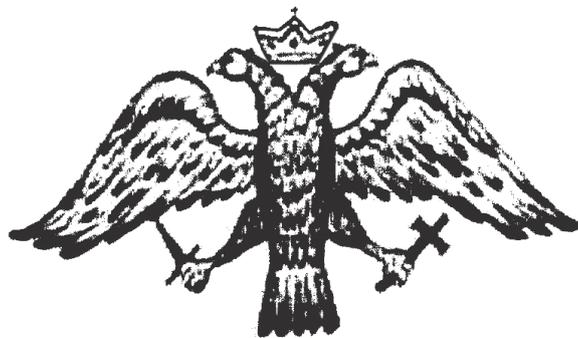
Ἀκριβῆς μετατύπωσις
τῆς πατριαρχικῆς ἐκδόσεως τοῦ 1851

ἈΘΗΝΑΙ 2017

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΡΙΘΜ

ἦτοι ἀνθολογία τῶν μεγίστων μαθημάτων
σάβης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνιαυτοῦ ἀκολουθίας

Μελοποιηθεῖσα παρὰ διαφόρων μουσικοδιδασκάλων
παλαιῶν τε καὶ νέων

Ἄκριβης μετατύπωσις
τῆς πατριαρχικῆς ἐκδόσεως τοῦ 1851

ἈΘΗΝΑΙ 2017

Γενική επιμέλεια και συντονισμός εκδόσεως:	Κωνσταντίνος Σκαρμούτσος
Δακτυλογράφηση:	Ειρήνη Γεωργιάδου
	Συνέβαλαν επίσης:
	Κωνσταντίνος Τσάρας
	Μιχαήλ Μαμάης
	Χρήστος Τσακίρογλου
	Έλενη Ντόβα
Διόρθωση:	Κωνσταντίνος Σκαρμούτσος
Καλλιτεχνική επιμέλεια:	Ειρήνη Γεωργιάδου
Ήλεκτρονική στοιχειοθεσία και σελιδοποίηση:	Ειρήνη Γεωργιάδου
Σχεδιασμός εξωφύλλου:	Κωνσταντίνος Χρυσανθακόπουλος

Η παρούσα έκδοση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Μαθηματάριον: Έρμηνευτική και Μουσικολογική Σπουδή» και διατίθεται δωρεάν με σκοπό την ευρύτερη διάδοση της έκκλησιαστικής μας μουσικής. Επιτρέπεται η αναπαραγωγή μέρους της παρούσης εκδόσεως με μόνη προϋπόθεση την αναγραφή του έργου ως πηγής («Μαθηματάριον: Έρμηνευτική και Μουσικολογική Σπουδή, Αθήναι 2017»).

[23.] Τῆ ἱε' Αὐγούστου, εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου,
Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν.

Ἦχος $\frac{4}{\eta}$ Πα

Ν ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
ε ε νι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι κη η η
η η νε νι ι ι ι ι ι κη η ην ται αι αι αι
αι π η η η η η η η η η η η η η η η
η η η ης φυ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ π
υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ
υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ

Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι

ῥυ υ υ υ υ υ σε ε ε ε π ρ λιε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε φυ υ σε ε ω ω ω ω ω ω ω ω

ω ω ως οι οι ο ο ο ο ο ο ρο ο ο ο ο ο

ο ο ο ο ο οι οι οι ο ο ο ο ο ο ο ο ροι οι

οι οι οι ρ ε ε ε ε ε εν σοι οι οι οι ροι οι οι

οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι ροι οι

οι οι οι οι οι οι οι ροι οι οι οι οι οι οι οι οι ε

ε εν σοι οι οι οι οι οι οι οι οι οι ροι πα α α α α

α α α α α α α α α α α α α α α εν

σοι παρ θε ε ε ε ε ε λιε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε εν σοι πα αρ θε ε ε

ε ε ε εν ε ε ε ροι α α α α α α α α

Μαθηματάριον

ε λε ε ε ε τα α η με ε τα το ο ο ο ο

ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

ον πα α α αρ θε ε ε ε ε ε λε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε λε ε ε ε ε ε πα α α α

α α αρ θε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε λε ε ε ε ε πα α αρ θε ε ε ε

ε ε ε νο ο ο ος και αι αι αι αι αι αι αι αι

αι αι αι αι με ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ε ε τα α α α α α θα α α α α α α α

α α α α α α α α α α α α α α α α α

α α α α α α α και αι με τα α α θα α α

Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι

α α να α το ο ον π θα α α α α α α α α

α χα α α α α α α α α α χα α α α α α

α α α να α το ον ζω ω ω ω ω ω ω ω ω

ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

χω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

σα α α α α ζω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

ω ω ω ω ω ω σα α α α α σω ω ω

ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω χω ω ω ω

ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

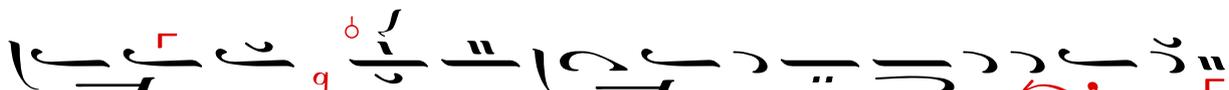
χω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

ω ζοι οι οι οι οι οι οι οι οι οι α α α ει ει ει ει

Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι

 χω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω π ρ ζοι οι οι οι οι ος

 α α α α α α α α α α α ει ει ει

 ει ει ει ρ Θε ο το ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο Θε ε ε ε ο

 ο ο το ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ρ

 ο ο ο ο ο ο ο ο ο Θε ο ο ο το ο ο ο

 ο ο ο κε ε ε ε ρ τε ε ε τε ε ε τε

 τε τε ε τε ε ε τε ε τε ρ τε ε τε τε ε ε

 τε τε ε ε ε τε ε ρ τε τε ε ε τε τε ε ε

 τε ε ε τε τε ε ρ τε τε τε τε ε ε τε τε ε

 τε ε ε τε ε ε τε ε ρ τε τε τε τε ε τε τε

Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι

ρε ρι ρι ρι ρι ρεμ π ρ τε ε τε ρε ρε ε ρι ρι ρε ρε

ρε ε ρι ρι ρε τε ε τε τε τε ε ρι ρι ρεμ τε ε

τε τε ε ε ρε ε ε ρι ρε ρε ε ρε εμ ρ ε ρε ε

ρε ελ τε ρε ε ρε ελ τε ρε ε ρε ελ τε ρε

ε ρε ελ τε ρε ε ρε ε ρι ρε ρι ρι ρι ρι ρε ε

ρι ρε ρε ε ρεμ ρ τε ρι ρε ρε ε ρεμ τε ε τε ε

τε ε ε τε ε τε ρι ρε ρε ρε ρ ρ ρ τε ρε ρι ρε

ε ρε ρ ρ ρ τε εμ ρ ε ρι ρι ρι ρε ρι ρι ρι ρε ρε ε

ρε ε ρι ρε ε ρι ρεμ τε ρι ρε ε ε ρε ε ε ρι ρεμ

τε ε ρε ε ε ρι ρι ρε ρε ε ρε ε ρι ρεμ ρε ε ε

ρε ε ε ρι ρι ρε ρε ε ρε ε ρι ρεμ τε ρε ε ε

ρι ρι ρε εμ ρ ε ε ε ρι ρεμ τε ρε ε ε ρε

Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι

ο το ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

ο ο Θε ο ο ο το ο ο ο ο ο κε ε ε π ρ

τη η η η η η ην κλη η η η η η ρο ο ο ο

νο ο ο ο ο ο ρ ο ο ο ο ο ο μι ι ι ι ι

την κλη ρο ο νο ο μι ι ι ι ι ι ι ι ι ι

ι ι ι ρ ι ι ι ι ι ι α την κλη ρο νο ο ο

μι ι ι ι ι ι ι αν σα ς ς ς ρ ς ς ς ς ς

ς ς ς ς ς ς ς ς ς ς ς ς

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου

ΜΑΘΗΜΑΤΑΡΙΟΝ

ἑρμηνευτικὴ
καὶ
μυσικολογικὴ
σπουδὴ

ἑπιμελεια
κωνσταντῖνος σ. σκαρμποῦτεος

ἄθῆναι 2017

ΜΑΘΗΜΑΤΑΡΙΟΝ

ἙΡΜΗΝΕΥΤΙΚὴ
καὶ
ΜΑΘΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚὴ
ΣΤΑΔΙΑ

ἑπιμέλεια
κωνσταντῖνος σ. σκαρμούτσος

ἌΘΗΝΑΙ 2017

Ἐκδοτική παραγωγή:
Ἱερά Μονή Παρακλήτου
Ὠρωπὸς Ἀττικῆς, Τ.Κ.: 190 15, Ἑλλάς
Site: www.imparaklitou.gr

ISBN: 978-960-9626-55-2

Α΄ ἔκδοση: Ὀκτώβριος 2017
Ἀντίτυπα: 1.200

© Copyright: Κωνσταντῖνος Σκαρμούτσος

Ἐπιμέλεια καὶ συντονισμὸς ἐκδόσεως: Κωνσταντῖνος Σκαρμούτσος
Διόρθωση: Βασίλειος Μαλισιόβας, Ἐμμανουὴλ Γιαννόπουλος,
Κωνσταντῖνος Σκαρμούτσος

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἐπιστολὴ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου Β'.....	13
Χαιρετισμὸς Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου Ὠρωποῦ ἀρχιμ. Τιμοθέου.....	15
Προλόγισμα Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Βυζαντινῆς Μουσικολογίας καὶ Ψαλτικῆς Τέχνης Ἐ.Κ.Π.Ἀ. Γρηγορίου Θ. Στάθη.....	17
Εἰσαγωγή.....	22
Πληροφοριακὰ στοιχεῖα τῶν ἠχογραφήσεων	51

* * *

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙ ΤΩΝ ΣΥΝΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ

1. Εὐστάθιος Μακρῆς, «Τὸν δεσπότην καὶ ἀρχιερέα», ἦχος βαρὺς, μέλος ἀνωνύμου μελουργοῦ.....	77
2. Γρηγόριος Γ. Ἀναστασίου, «Ἄνωθεν οἱ προφῆται», ἦχος βαρὺς, μέλος Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλου.....	85
3. Ἐμμανουὴλ Στ. Γιαννόπουλος, «Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου», ἦχος βαρὺς, μέλος Γρηγορίου πρωτοψάλτου	98
4. Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος, «Ἐν εὐσήμεν ἡμέρα», ἦχος πλ. δ', μέλος Μπαλασίου ἱερέως.....	103
5. π. Σπυρίδων Ἀντωνίου, «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε», ἦχος δ', μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου	113
6. Χρυσοβαλάντης Ἰωαννίδης, «Ποταμοὶ θεολογίας», ἦχος α', μέλος Χρυσάφου τοῦ νέου.....	116
7. Μαρία Ἀλεξάνδρου, «Τὸν στρατιώτην τὸν λαμπρόν», ἦχος δ', μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου	122
8. Σεβαστὴ Μαζέρα, «Τῇ μεσιτείᾳ σου λυτρούμενος», ἦχος πλ. α', μέλος Κωνσταντίνου τοῦ Μανουγρᾶ.....	131

9. Δημήτριος Μανούσης, «Ἀγαλλιάσθω ὁ Δαυΐδ»,
ἦχος α', μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου..... 135
10. Μιχαὴλ Στρουμπάκης, «Πανάγιε Νικόλαε»,
ἦχος πλ. α', μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου..... 138
11. Γεώργιος Κ. Ἀγγελινάρας, «Σὲ προκατήγγειλε χορὸς
τῶν προφητῶν», ἦχος α', μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου.....147
12. Γρηγόριος Γ. Ἀναστασίου, «Χριστὸς γεννᾶται»,
ἦχος α', μέλος Μπαλασίου ἱερέως..... 153
13. Κωνσταντῖνος Κατσιῆκης, «Μεγάλυνον, ψυχὴ μου»,
ἦχος α', μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου..... 159
14. Εὐάγγελος Σολδάτος, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ»,
ἦχος βαρὺς, μέλος Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλου.....170
15. Δημήτριος Βερούκιος – Σπυρίδων Ἀντωνόπουλος,
«ᾠ θεία καὶ ἱερά», ἦχος α', μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου178
16. Ἰωάννης Λιάκος, «Σήμερον ἡ κτίσις φωτίζεται»,
ἦχος πλ. δ', μέλος Μπαλασίου ἱερέως.....191
17. Κυριάκος Τζουραμάνης, «Τῶν μοναστῶν τὰ πλήθη»,
ἦχος πλ. δ', μέλος Μπαλασίου ἱερέως..... 193
18. Ἰωάννης Ἀρβανίτης, «Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν»,
ἦχος βαρὺς, μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου 212
19. Κωνσταντῖνος Κατσιῆκης, «Γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνω»,
ἦχος δ', μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου..... 219
20. π. Νεκτᾶριος Πάρης, «Χριστὸν γὰρ ὄν ἐπόθησας»,
ἦχος α', μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου..... 228
21. Ἀθανάσιος Θ. Βουρλῆς, «Μακάριόν σε τὸ γλυκύτατον στόμα
Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ», ἦχος δ', μέλος Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου..... 231
22. π. Ἀθανάσιος Σιαμάκης, «Παρέλαβεν ὁ Χριστός»,
ἦχος πλ. δ', μέλος Μπαλασίου ἱερέως..... 249
23. Κωνσταντῖνος Χαριλ. Καραγκούνης, «Νενίκηνται τῆς φύσεως
οἱ ὄροι», ἦχος α', μέλος Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν..... 259
24. Χρυσοβαλάντης Ἰωαννίδης, «Λάμπρυνον τῇ θείᾳ σου δόξῃ»,
ἦχος δ', μέλος Χρυσάφου τοῦ νέου277
25. Δημοσθένης Κ. Φιστουρῆς, «Ἐένον τόκον ἰδόντες»,
ἦχος βαρὺς, μέλος Πέτρου λαμπαδαρίου..... 284
26. Νικόλαος Θεοτοκάτος, «Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, πόλις Σιών»,
ἦχος πλ. δ', μέλος Μπαλασίου ἱερέως..... 290

27. Δημοσθένης Σπανουδάκης, «Χριστὸς ἀνέστη»,
ἦχος α', μέλος Χρυσάφου τοῦ νέου 304
28. Γραμμένος Καράνος, «Ὁ ἄγγελος ἐβόα»,
ἦχος α', μέλος Μπαλασίου ἱερέως..... 323
29. π. Ἀθανάσιος Σιαμάκης, «Ἀνέβη ὁ Θεός»,
ἦχος πλ. β', μέλος Μπαλασίου ἱερέως..... 333
30. Δημήτριος Μανούσης, «Πάντα χορηγεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον»,
ἦχος α', μέλος Μπαλασίου ἱερέως..... 345
31. Κωνσταντῖνος Ἰ. Φωτόπουλος, «Δεῦτε πάντες οἱ πιστοί»,
ἦχος α', μέλος Πέτρου Μπερεκέτου 347
32. Ἐμμανουήλ. Στ. Γιαννόπουλος, «Τὰς μυστικὰς»,
ἦχος πλ. β', μέλος Πέτρου Μπερεκέτου 353
33. Κυριάκος Τζουραμάνης, «Ὅσιν τρισμάκαρ ἁγιώτατε πάτερ»,
ἦχος πλ. β', μέλος Πέτρου Μπερεκέτου 358
34. Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος, «Ὁ νοῦς σου ταῖς νεύσεσι»,
ἦχος δ', μέλος Ἰωάννου πρωτοψάλτου τοῦ Τραπεζουντίου 370
35. Ἐμμανουήλ Στ. Γιαννόπουλος, «Ῥῶσιν διὰ τοῦ ῥαντίσματος»,
ἦχος α', κείμενο καὶ μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου 375
36. Κωνσταντῖνος Ἰ. Φωτόπουλος, «Χαῖρε κατάρας λύτρωσις»,
ἦχος πλ. α', κείμενο καὶ μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου 381
37. Γραμμένος Καράνος, «Δέσποινα, πρόσδεξαι»,
ἦχος δ', μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου 388
38. Σωτήριος Κ. Δεσπότης, «Ἄπας γηγενῆς»,
ἦχος δ', μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου 400
39. Ἀντώνιος Ἀετόπουλος, «Σὲ μεγαλύνομεν, ἀγνή»,
ἦχος βαρὺς, μέλος Δανιὴλ πρωτοψάλτου 420
40. Γεώργιος Σάββας, «Σὲ μεγαλύνομεν, Θεοτόκε Παρθένε»,
ἦχος βαρὺς, μέλος Πέτρου λαμπαδαρίου..... 426
41. Δημήτριος Βερούκιος, «Ῥόδον τὸ ἀμάραντον»,
ἦχος δ', μέλος Μελετίου Συναΐτου τοῦ Κρητός..... 428
42. Γεώργιος Σάββας, «Λίαν εὐφρανας τοὺς ὀρθοδόξους»,
ἦχος γ', μέλος Πέτρου λαμπαδαρίου..... 433
43. Δῆμος Παπατζαλάκης, «Τριάς ἡ ὑπερούσιος»,
ἦχος βαρὺς, μέλος Ἰακώβου πρωτοψάλτου 440
44. Ἐμμανουήλ Στ. Γιαννόπουλος, «Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ»,
ἦχος α', μέλος Πέτρου πρωτοψάλτου τοῦ Βυζαντίου..... 451

45. π. Νεκτάριος Πάρης, «Τὸν κήρυκα τῆς πίστεως»,
ἦχος πλ. δ', μέλος Ἰωάννου πρωτοψάλτου..... 460
46. Σεβαστὴ Μαζέρα, «Νέος Ἀβραὰμ ἐδείχθη, Νικόλαε»,
ἦχος α', μέλος Ἰωάννου πρωτοψάλτου..... 463
47. Ἀποστολία Γοργολίτσα, «Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας»,
ἦχος α', μέλος Ἰωάννου πρωτοψάλτου..... 472
48. Βασίλειος Βασιλείου, «Ἡ Ἐκκλησία σήμερον πανηγυρίζει»,
ἦχος δ', μέλος Ἰωάννου πρωτοψάλτου..... 478
49. Γεώργιος Χατζηθεοδώρου, «Τὸν τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμον»,
ἦχος πλ. δ', μέλος Ἰωάννου πρωτοψάλτου..... 484
50. Γρηγόριος Γ. Ἀναστασίου, «Ἐν φωναῖς ἀλαλάξωμεν»,
ἦχος πλ. δ', μέλος Ἰωάννου πρωτοψάλτου..... 496

* * *

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- Σεβαστὴ Μαζέρα, «Βιοεργογραφίες μελουργῶν»..... 505

23. «Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι», ἦχος α΄, μέλος Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν.

Εἰσαγωγικά τινά.

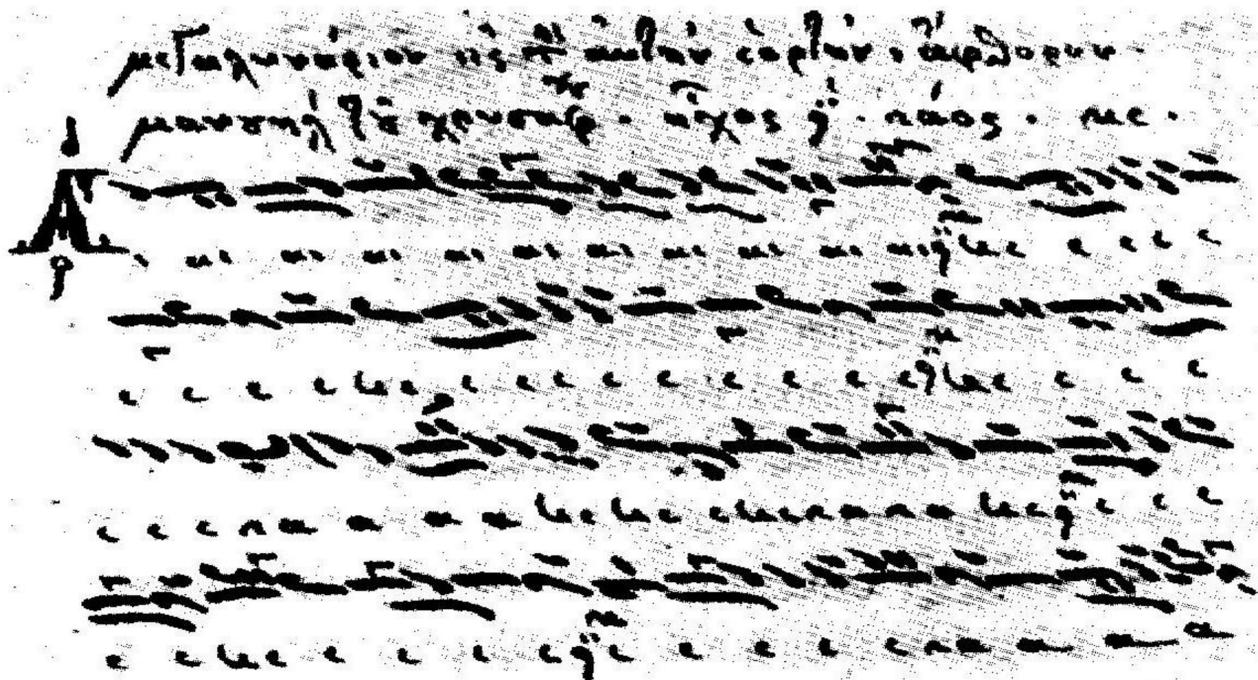
Ἀπὸ μιὰ πρόχειρη, ὁμολογουμένως, ματιά, τὴν ὁποία ἔριξα στὴ σχετική βιβλιογραφία, σὲ δυὸ-τρεῖς μελέτες γιὰ τὸ Μαθηματάριον καὶ τὸ Μαθηματάρικον Γένος Μελοποιίας καὶ σὲ μερικὰ καταλογογραφικὰ ἔργα, τὸ Μάθημα εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῇ ιε' Αὐγούστου, «Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι...», σὲ ἦχο Πρῶτο τοῦ Μαθηματαρίου, ἔργο τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιερέως Νέων Πατρῶν, δὲν εἶναι ἀπὸ τὶς πλέον δημοφιλεῖς μελοποιήσεις, οὔτε ἀπὸ τὰ συχνότερον ἀνθολογούμενα στὶς χειρόγραφες πηγές Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς μέλη ἢ ἴσως δὲν διεσώθησαν πολλὲς πηγές, νὰ τεκμηριώσουν κάτι τέτοιο. Ὡστόσο, ὁ ἐκδότης τοῦ ἐντύπου Μαθηματαρίου τῆς Πανδέκτης φρόντισε νὰ τὸ συμπεριλάβει (σ. 245-254) στὸ σῶμα τῶν ἐκδοθέντων Μαθημάτων τοῦ ἔργου.

Ποιά εἶναι τὰ κριτήρια τῶν ἐκδοτῶν καὶ ποιά τὰ κίνητρα τῶν κριτηρίων τοὺς βάσει τῶν ὁποίων ἐπέλεξαν τὰ ἔργα ποὺ συμπεριέλαβαν στὶς ἐκδόσεις Βυζαντινῆς Μουσικῆς εἶναι ἓνα ζήτημα, τὸ ὁποῖο χρήζει ἰδιαιτέρας μελέτης καὶ ἔρευνας, ἴσως νὰ ἀπαιτεῖ καὶ τὴν βοήθεια ἐπιστημῶν ὅπως ἡ Ψυχανάλυση, ἡ χριστιανικὴ Ψυχολογία ἢ ἡ Ποιμαντικὴ· σίγουρα δὲν εἶναι ζήτημα ποὺ μπορεῖ νὰ ἀπαντηθεῖ ἐδῶ. Οἱ λόγοι, πάντως, ποὺ μπορῶ νὰ σκεφθῶ ὅτι ὤθησαν τὸν ἐκδότη τοῦ ἐν λόγω Μαθηματαρίου νὰ δώσει στὴν δημοσιότητα τὸ παρὸν μέλος εἶναι, ἀφενὸς ἡ σπουδαιότητα καὶ ἡ ἀναγνωρισιμότητα τοῦ μελουργοῦ, ἀφετέρου τὸ εὐσύνοπτον τοῦ ἔργου, ὅπως θὰ φανῆ ἐν συνεχείᾳ. Γιὰ τὴν μουσικὴ ἀξία τῆς μελοποιήσεως δὲν θὰ ἐτίθετο θέμα, ἐφόσον ὁ Γερμανὸς Νέων Πατρῶν ἀποτελεῖ, οὕτως ἢ ἄλλως, ἐγγύησιν¹.

Πέρα, ὅμως, ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἐν λόγω Μάθημα τοῦ Γερμανοῦ δὲν εἶναι ἀπὸ τὶς συχνότερον ἀνθολογούμενες στὶς μουσικὲς πηγές μελοποιήσεις, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ὕμνος «Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι...» δὲν φαίνεται νὰ κέντρισε ἰδιαιτέρως τὸ ἐνδιαφέρον τόσο τῶν βυζαντινῶν ὅσο καὶ τῶν μεταβυζαντινῶν μελουργῶν. Καὶ ἐννοῶ, φυσικά, ὅτι δὲν ἀπαντοῦν πολλὲς μελοποιήσεις τοῦ τροπαρίου ὡς Μαθήματος, σύμφωνα μὲ

1. Περὶ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν βλ. Κωνσταντίνου Χαριλ. Καραγκούνη, *Ἡ Παράδοση καὶ Ἐξήγηση τοῦ Μέλους τῶν Χερουβικῶν τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Μελοποιίας*, διδακτορικὴ διατριβή, ἔκδοση τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σειρὰ Μελέται 7, Ἀθῆναι 2003, ἐκδότης ὁ Γρηγόριος Θ. Στάθης, σελ. 349-350.

τὸ Μαθηματάρικον Γένος Μελοποιίας, διότι, ὅπωςδήποτε, ἔχει μελοποιηθεῖ πλειστάκις ὡς Καταβασία καὶ ὡς Καλοφωνικὸς Εἶρμὸς καὶ ἔχει ἀνθολογηθεῖ μυριάκις στὰ χειρόγραφα καὶ ἔντυπα Εἰρμολόγια καὶ Καλοφωνικὰ Εἰρμολόγια. Ἡ ἐπίσης πρόχειρη ἔρευνά μου ἐπεσήμανε μία ἀκόμη μελοποίηση τοῦ ὕμνου ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Χρυσάφη, Λαμπαδάριο τοῦ Εὐαγοῦς Βασιλικοῦ Κλήρου² στὰ χρόνια τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν μελοποιημένη ἀπὸ τὸν Χρυσάφη ἐκδοχὴ τοῦ «Νενίκηνται...» ἐπεσήμανα μόνον ἐξηγημένη στὴν Νέα Μέθοδος ἀναλυτικῆς σημειογραφίας ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα τῆς Μ.Χ.Ἐ. στὸν αὐτόγραφο κώδικά του τοῦ Μαθηματαρίου Ἐ.Β.Ἐ.-Μ.Π.Τ. 782 (φ. 328^α-331^β), τὴν ὁποία καὶ μελέτησα κατ' ἀντιπαραβολὴν μὲ τοῦ Γερμανοῦ μὲ αὐτοψία³. Πρόκειται γιὰ σύνθεση σὲ ἦχο Πρῶτο καὶ αὐτὴ, ἀλλὰ πολὺ πιὸ ἐπιτηδευμένη καὶ ἐκτενῆ ἀπὸ τοῦ Γερμανοῦ. Μάλιστα, ὁ Χουρμούζιος στὴν ἀναγραφὴ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἔργου σημειώνει «Μεγαλυνάριον εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν (ἐνν. τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου), ἄφθορον, Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφη ἦχος α', νάος· Κε». [Βλ. Εἰκ. 1^η.]

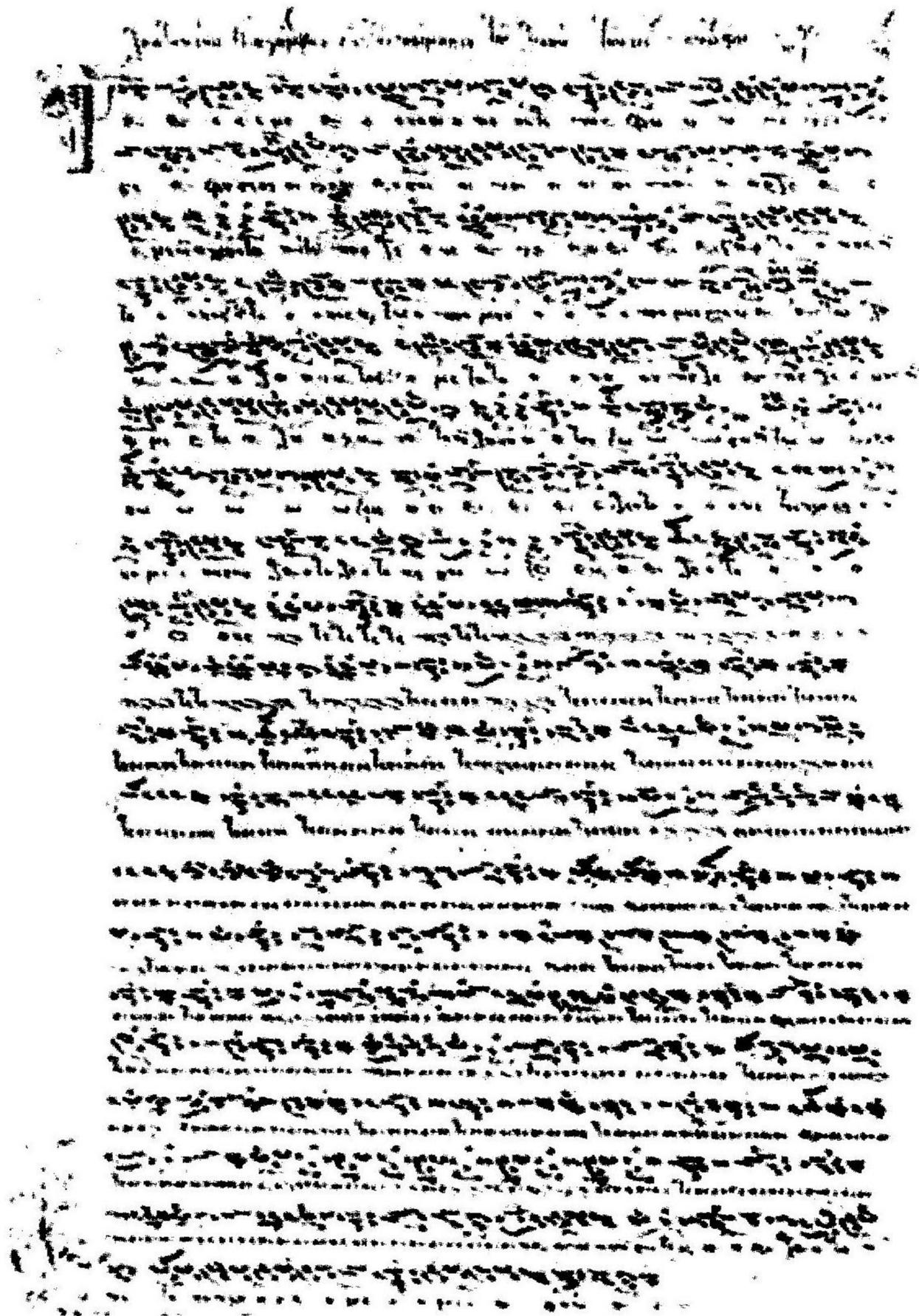
Εἰκ. 1^η: Ἡ ἔναρξις τῆς μελοποιήσεως τοῦ Μανουὴλ Χρυσάφη.

Τὴν μελοποιημένη, πάλι, ἀπὸ τὸν Γερμανὸ ἐκδοχὴ στὴν Μέση Πλήρη βυζαντινὴ μουσικὴ σημειογραφία (στὴν παλαιά, δηλαδή, μνημοτεχνικὴ μουσικὴ γραφὴ) ἐπεσήμανα σὲ ἓνα μόλις χειρόγραφο, τὴν ὑπ' ἀριθμὸν

2. Περὶ Μανουὴλ Χρυσάφου βλ. Κ. Χ. Καραγκούνη, *Ἡ Παράδοση καὶ Ἐξήγηση τοῦ μέλους τῶν Χερουβικῶν...*, ὁ.π., σελ. 246-248.

3. Τὴν ἐπισήμανση τοῦ ἔργου τοῦ Μανουὴλ Χρυσάφου ὀφείλω στὴν διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Σεβαστῆς Α. Μαζέρα-Μάμαλη, *Τὰ Μεγαλυνάρια Θεοδοκία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης*, ἔκδοση Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σειρὰ Μελέται 16, Ἀθῆναι 2008, ἐκδότης Γρηγόριος Θ. Στάθης, σελ. 315, ὅπου, ὅμως, χρειάζεται διόρθωση στὶς σελίδες τοῦ χειρογράφου, στὸ ὁποῖο ἀνθολογεῖται τὸ ἔργο.

1580 Παπαδικὴ τῆς συλλογῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ, ὀλοκληρωμένη στα 1720⁴ (φ. 169β – 170α)⁵.

Εἰκ. 2η: Ἡ μελοποίησις τοῦ Γερμανοῦ στὴν παλαιὰ μέθοδο (κώδικας Σινᾶ 1580).

4. Βλ. καὶ πάλι Σεβαστὴ Α. Μαζέρα-Μάμαλη, *Τὰ Μεγαλυνάρια Θεοτοκία...*, ὁ.π., σελ. 242.

5. Θερμότατες εὐχαριστίες ὀφείλω στὴν ἀγαπητὴ συνάδελφο Φλώρα Κρητικοῦ, γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά της στὴν ἐπισήμανση τοῦ χειρογράφου καὶ τοῦ συγκεκριμένου μέλους στὶς ὡς ἄνω σελίδες, ἐξίσου δὲ εὐγνώμων διατελῶ καὶ πρὸς τὸν κ. Ἀθανάσιο Κάρμη, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀπέστειλε ἀντίγραφο τῆς φωτογραφίας τῆς ἐν λόγῳ μελοποιήσεως ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο μικροφίλμ τῶν σιναιτικῶν χειρογράφων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑ.Κ.Π.Ἀ.

Ὁ ὕμνος. Κείμενο - ἔρμηνεία.

Τὸ Μάθημα ἀποτελεῖ μελοποίηση τοῦ Εἰρμουῦ τῆς θ' Ὁδῆς τοῦ α' Κανόνος τοῦ Ὁρθρου τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (τῆς 15' Αὐγούστου) «Πεποικιλμένη τῆ θείᾳ δόξῃ...», σὲ ἦχο Πρῶτο, «οὗ ἡ Ἀκροστιχίς· Πανηγυριζέτωσαν οἱ θεόφρονες». Ὁ Κανὼν εἶναι «ποίημα τοῦ κυρίου Κοσμᾶ», σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφή στὸ μηναῖο τοῦ Αὐγούστου. Αὐτὸς ὁ Κοσμᾶς εἶναι ὁ περίφημος Ἅγιος Κοσμᾶς Μελωδός, ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ, ὁ σπουδαιότατος ὕμνογράφος καὶ ποιητὴς τῶν Κανόνων τῶν μεγαλυτέρων Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν, θετὸς ἀδελφὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Τὸ κείμενο τοῦ Εἰρμουῦ ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι, ἐν σοὶ Παρθένε ἄχραντε· παρθενεύει γὰρ τόκος, καὶ ζωὴν προμνηστεύεται θάνατος. Ἡ μετὰ τόκον Παρθένος, καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα, σῶζοις αἰεὶ, Θεοτόκε, τὴν κληρονομίαν σου». Ἀντὶ ἄλλης ἀποδόσεως τοῦ ὕμνου, προτιμῶ νὰ μεταφέρω ἐδῶ ὀλόκληρη τὴν εὐσύνοπτη ἀλλὰ καὶ θεολογικώτατη ἔρμηνεία ἀπὸ τὸν Ὅσιο Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη:

«Στοχαζόμενος ὁ Ἱερὸς Μελωδός, ὅτι εἰς τὸ ὑποκείμενον τῆς Παρθένου Μαρίας πολλοὶ νόμοι τῆς φύσεως ἐνικήθησαν, καὶ τρόπον τινα ἰλιγγιάσας, καὶ περαιτέρω μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ, θαυμαστικῶς ἀνεβόησεν· ὦ Παρθένε καθαρωτάτη καὶ ἄσπιλε! Εἰς Σὲ ἐνικήθησαν οἱ νόμοι τῆς φύσεως· φύσεως δὲ νόμος εἶναι, ὅποια γυνὴ γεννήσῃ, νὰ μὴ μένη πλέον παρθένος· Σὺ δὲ Παρθένος οὕσα συνέλαβες ἀσπόρως, καὶ Παρθένος οὕσα, ἐγέννησας ἀφθόρως (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, Παρθενεύει τόκος)· ὅθεν εἶπεν ὁ Θεοφόρος Μάξιμος· Ὁν (Θεὸν Λόγον) Παρθένος ὑπερφυῶς τεκοῦσα παρέλυσεν οὐδὲν τῆς παρθενίας τεκμήριον· ὡς γὰρ αὐτὸς ἄνθρωπος γέγονεν, οὐκ ἀλλοιώσας τὴν φύσιν, οὐδ' ἀμείψας τὴν δύναμιν· οὕτω τὴν τεκοῦσαν καὶ Μητέρα ποιεῖ, καὶ Παρθένον διατηρεῖ· θαύματι θαῦμα κατὰ ταυτὸν διερμηνεύων ἅμα, καὶ θατέρω κρύπτων τὸ ἕτερον· τοσοῦτον Μητέρα τὴν Παρθένον ποιούμενος, ὅσον διὰ τῆς κνήσεως ἅλута τὰ τῆς παρθενίας δεσμὰ ἀπεργάσασθαι» (Κεφάλαιον θ' τῆς γ' ἑκατοντάδος τῶν Γνωστικῶν).

» Νόμος φύσεως εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ θανάτου χωρισθῇ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ σῶμα νὰ τίθεται ἐν τάφῳ καὶ νὰ διαλύεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη· εἰς τὸ ἰδικόν Σου ὅμως σῶμα, Θεοτόκε, ὁ θάνατος δὲν ἐπροξένησε διαφθοράν καὶ διάλυσιν, ἀλλὰ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν· καθότι μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἐνωθεῖσα πάλιν ἡ

ἄχραντος ψυχὴ Σου μὲ τὸ θεοδόχον σῶμά Σου, ἀνέστη ἀπὸ τὸν τάφον, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς Οὐρανοὺς. Οὗτοι μὲν εἶναι οἱ φανεροὶ νόμοι τῆς φύσεως, οἵτινες ἐνικήθησαν εἰς τὴν Θεοτόκον· ἐὰν δὲ θέλη τινὰς νὰ βαθύνη περισσότερον, εὐρίσκει καὶ ἄλλους νόμους τῆς φύσεως νικηθέντας· οἷον, νόμος τῆς φύσεως εἶναι νὰ διαπλάττεται καὶ νὰ ἐξεικονίζεται τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ ἀπὸ ὀλίγον· εἰς Σὲ ὅμως, Παρθένε, ἐνικήθη καὶ ὁ νόμος οὗτος, διότι τὸ θεοὑπόστατον βρέφος Σου εὐθύς ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ὅλον ἐξεικονίσθη, καὶ ὄχι κατ' ὀλίγον· καθὼς λέγει ὁ μέγας Βασίλειος (καὶ ὄρα τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Τροπαρίου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τοῦ λέγοντος· Ζητεῖς παρ' ἐμοῦ γνῶναι, Παρθένε). Νόμος τῆς φύσεως εἶναι, τὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ βρέφος νὰ προξενῆ βάρος εἰς τὴν μητέρα του· ἀλλ' ὁ Δεσπότης Χριστός, βρέφος ὢν ἐν τῇ κοιλίᾳ Σοῦ τῆς Μητρός του, οὐδένα τοιοῦτον βάρος εἰς Σὲ ἐπροξένησε· διὸ καὶ παρὰ Σοῦ ἐβαστάζετο ἀκόπως εἰς ὅλους τοὺς ἐννέα μῆνας τῆς κυφορίας του· καθὼς παρὰ πολλοῖς Θεολόγοις ὁμολογεῖται. Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ νόμοι τῆς φύσεως λεπτότεροι ἐνικήθησαν ἐν Σοὶ τῇ Παρθένῳ, τοὺς ὁποίους ἀφίνομεν, διότι ὑπερβαίνουνσι κάθε λόγον ὁμοῦ καὶ διάνοιαν· περὶ ὧν ὁ μὲν Θεολόγος Γρηγόριος εἶπε· «Νόμοι φύσεως καταλύονται» (Λόγος εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν). Ὁ δὲ μέγας Μάξιμος εἶπε· «Σκοπήσωμεν πιστῶς τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, καὶ μόνον δοξάσωμεν ἀπεριέργως τὸν τοῦτο γενέσθαι δι' ἡμᾶς εὐδοκήσαντα· τίς γὰρ δυνάμει θαρρῶν λογικῆς ἀποδείξεως, ἐξειπεῖν δύναται, πῶς Θεοῦ Λόγου γίνεται σύλληψις; Πῶς γέννησις σαρκὸς ἄνευ σποράς; Πῶς γέννησις ἄνευ φθοράς; Πῶς Μήτηρ, ἢ μετὰ τόκον διαμείνασα Παρθένος; Πῶς ὁ ὑπερτελής καθ' ἡλικίαν προέκοπτε; Καὶ ἵνα τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον εἶπω, πῶς Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται; Καὶ τὸ δὴ πλέον μυστηριωδέστερον; Πῶς οὐσιωδῶς ἐν σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ὁ Λόγος, ὁ κατ' οὐσίαν ὑποστατικῶς ὅλος ὑπάρχων ἐν τῷ Πατρὶ; Πῶς ὁ αὐτὸς καὶ ὅλος ἐστὶ Θεὸς κατὰ φύσιν, καὶ ὅλος γέγονε κατὰ φύσιν ἄνθρωπος, μηδεμίαν φύσιν ἠρνημένος παντάπασι, μήτε τὴν θείαν, καθ' ἣν ὑπάρχει Θεός, μήτε τὴν ἡμετέραν καθ' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος; Ταῦτα πίστις μόνη χωρεῖ τὰ μυστήρια» (Κεφάλαιον ιγ' τῆς γ' ἑκατοντάδος τῶν Γνωστικῶν).

» Προσφέρει δὲ ἀκολουθῶς ὁ Μελωδὸς μίαν ἱκεσίαν πρὸς τὴν Θεοτόκον, καὶ λέγει· Σύ, ὅπου ἔμεινας Παρθένος μετὰ τὸν τόκον, καθὼς ἦσουν καὶ πρὸ τόκου, Σύ, ὅπου εἶσαι ζωντανή

καὶ μετὰ τὸν θάνατον, Σὺ, Ἀειπάρθενε, ἄμποτε νὰ σώζης πάντοτε ἀπὸ κάθε βλάβην τῶν ὄρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν τὴν κληρονομίαν Σου, ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ἔλαβεν ὁ Υἱός Σου κληρονομίαν παρὰ τοῦ Πατρός, κατὰ τὸ ψαλμικόν, «Δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου» (Ψαλ. β΄ 8)· πρόδηλόν γάρ, ὅτι ἡ κληρονομία τοῦ Υἱοῦ εἶναι κληρονομία κοινὴ καὶ τῆς Μητρός»⁶.

Ὁ ὕμνος. Ποιητικὴ δομὴ.

Ἀπὸ τὴν παρατήρηση τῆς ποιητικῆς δομῆς τοῦ ὕμνου ἐξάγονται τὰ ἑξῆς: Τὸ τροπάριον ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτῶ ἄνισους μεταξύ τους στίχους:

1. « Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι,
2. » ἐν σοὶ Παρθένε ἄχραντε·
3. » παρθενεύει γὰρ τόκος,
4. » καὶ ζωὴν προμνηστεύεται θάνατος.
5. » Ἡ μετὰ τόκον Παρθένος,
6. » καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα,
7. » σώζοις αἰεὶ, Θεοτόκε,
8. » τὴν κληρονομίαν σου».

Ἡ ἐσωτερικὴ δομὴ τῶν ἀνωτέρω στίχων παρουσιάζει ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον, τόσον ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν ἐκάστου, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὴν μετρικὴν φόρμα τους, σὲ συσχετισμό, πάντοτε, μὲ τὴν τονικὴν ἔμφαση τῶν συλλαβῶν, ὄχι μὲ τὴν τυχοῦσα προσωδία. Ἔτσι:

- Ὁ α΄ στίχος ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τὴν μετρικὴν δομὴν 1-4-4-2 (φόρμες: βραχεῖα ἀπ' ἄρσεως, δύο 4σύλλαβες προκελευσματικές, 2σύλλαβη ἡγεμών).

- Ὁ β΄ στίχος ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τὴν μετρικὴν δομὴν 1-2-2-3 (φόρμες: βραχεῖα ἀπ' ἄρσεως, δύο 2σύλλαβες ἡγεμόνες καὶ 3σύλλαβη τρίβραχυσ).

- Ὁ γ΄ στίχος ἀποτελεῖται ἀπὸ 7 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τὴν μετρικὴν δομὴν 2-3-2 (φόρμες: 2σύλλαβη ἀπ' ἄρσεως, 3σύλλαβη τρίβραχυσ καὶ 2σύλλαβη ἡγεμών).

- Ὁ δ΄ στίχος ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν

6. Τὸ κείμενο ἐλήφθη ἀπὸ τὴν ἠλεκτρονικὴν δημοσίευση <http://www.imaik.gr/?p=4011> τὴν 15ῃ Ἰανουαρίου 2016.

τὴν μετρικὴ δομὴ 2-3-3-3 (φόρμες: 2σύλλαβη ἀπ' ἄρσεως καὶ τρεῖς 3σύλλαβες τρίβραχες).

- Ὁ ε' στίχος ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τὴν μετρικὴ δομὴ 3-3-2 (φόρμες: 3σύλλαβη ἀπ' ἄρσεως, 3σύλλαβη τρίβραχης καὶ 2σύλλαβη ἠγεμών).

- Ὁ ς' στίχος ἀποτελεῖται, ὁμοίως, ἀπὸ 8 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τὴν μετρικὴ δομὴ 3-3-2 (φόρμες: 3σύλλαβη ἀπ' ἄρσεως, 3σύλλαβη τρίβραχης καὶ 2σύλλαβη ἠγεμών).

- Ὁ ζ' στίχος ἀποτελεῖται πάλι ἀπὸ 8 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τὴν μετρικὴ δομὴ 3-3-2 (φόρμες: δύο 3σύλλαβες τρίβραχες καὶ 2σύλλαβη ἠγεμών).

- Τέλος, ὁ η' στίχος ἀποτελεῖται ἀπὸ 7 συλλαβές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τὴν μετρικὴ δομὴ 4-3 (φόρμες: 4σύλλαβη προκελευσματικὴ ἀπ' ἄρσεως καὶ 3σύλλαβη τρίβραχης).

Νε	νί	κη	ντι	τῆς	φύ	σε	ως	οἱ	ὄ	ροι,	συλλαβές	11
υ	—	υ	υ	υ	—	υ	υ	υ	—	υ		
1	4				4				2			
ἐν	σοί	Ἰαφ	θέ	νε	ἄ	χρα	ντε				συλλαβές	8
υ	—	υ	—	υ	—	υ	υ					
1	2		2		3							
Ἰαφ	θε	νεύ	ει	γάρ	τό	κρε					συλλαβές	7
υ	υ	—	υ	υ	—	υ						
2		3			2							
καί	ζω	ἦν	προ	μνη	στεύ	ι	ται	θά	να	τος.	συλλαβές	11
υ	υ	—	υ	υ	—	υ	υ	—	υ	υ		
2		3			3			3				
Ἦ	με	τά	τό	κον	Ἰαφ	θέ	νος				συλλαβές	8
υ	υ	υ	—	υ	υ	—	υ					
3			3			2						
καί	με	τά	θά	να	τον	ζω	σα,				συλλαβές	8
υ	υ	υ	—	υ	υ	—	υ					
3			3			2						
σώ	ζεις	ἀ	εἰ,	Θε	ο	τό	κα,				συλλαβές	8
—	υ	υ	—	υ	υ	—	υ					
3			3			2						
τὴν	κλη	ρο	νο	μί	αν	σου.					συλλαβές	7
υ	υ	υ	υ	—	υ	υ						
4				3								

Εἰκ. 3η: Ἡ συλλαβικὴ ἀνάλυση τοῦ ὕμνου.

Στὰ ἀνωτέρω παρατηροῦμε ὅτι ὁ ὕμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο 11σύλλαβους στίχους, δύο 7σύλλαβους, ἀλλὰ τέσσαρες 8σύλλαβους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς παρουσιάζουν –θεωρῶ, ὅχι τυχαία– ἴδια μετρικὴ δομὴ (3-3-2) καὶ ταυτόσημες συλλαβικὲς φόρμες, ἀναπόφευκτα δὲ καὶ ὁμοτονία στὴν 4ῃ καὶ 6ῃ συλλαβή. Κυρίαρχη συλλαβικὴ φόρμα εἶναι ἡ 3σύλλαβη, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ 12 φορές, ἀκολουθεῖ 9 φορές ἡ 2σύλλαβη καὶ 3 φορές ἡ 4σύλλαβη.

Οἱ ἀνωτέρω ὀκτὼ στίχοι δίνουν δύο ἢ τρεῖς «πόδες», κατὰ τὰ στοιχεῖα περὶ «ποδῶν», τὰ ὁποῖα δίδει ὁ Γρηγόριος Θ. Στάθης στὸ βιβλίο του *Οἱ Ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ Μαθήματα τῆς Βυζαντινῆς Μελοποιίας*⁷. Διαίρεση μὲν σὲ δύο πόδες, ὡς ἐξῆς:

1. « Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι, ἐν σοὶ Παρθένε ἄχραντε »
» παρθενεύει γὰρ τόκος, καὶ ζωὴν προμνηστεύεται θάνατος.
2. » Ἡ μετὰ τόκον Παρθένος, καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα,
» σῶζοις αἰεὶ, Θεοτόκε, τὴν κληρονομίαν σου».

Διαίρεση δὲ σὲ τρεῖς πόδες, ὡς ἀκολουθῶς:

1. « Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι, ἐν σοὶ Παρθένε ἄχραντε »
2. » παρθενεύει γὰρ τόκος, καὶ ζωὴν προμνηστεύεται θάνατος.
3. » Ἡ μετὰ τόκον Παρθένος, καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα,
» σῶζοις αἰεὶ, Θεοτόκε, τὴν κληρονομίαν σου».

Ἡ μελοποίηση. Εἶδος Μαθήματος.

Ἡ παροῦσα μελοποίηση τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν ἀνήκει στὸ εἶδος τῶν Καλοφωνικῶν Μαθημάτων. Σύμφωνα μὲ τὴν ταξινόμηση, τὴν ὁποία πραγματοποίησε ὁ Γρ. Θ. Στάθης στὸ προμνημονευθὲν βιβλίο του *Οἱ Ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ Μαθήματα...*, τὰ Καλοφωνικὰ Μαθήμα-

7. «Ὁδηγὸς εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν στιχηρῶν εἰς πόδας, βασικῶς, εἶναι τὸ νόημα μιᾶς ἢ καὶ περισσοτέρων περιόδων, τὸ ὁποῖον ἢ διαστέλλεται ἀπὸ ἐνὸς προηγουμένου νοήματος, ἢ ἀποτελεῖ ἐπεξήγησιν ἐκείνου, ἢ ἀποτελεῖ τοὺς λόγους αὐτουσίους ἐνὸς προσώπου ἢ μιᾶς βιβλικῆς ῥήσεως». Γρηγόριος Θ. Στάθης, *Οἱ Ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ Μαθήματα τῆς Βυζαντινῆς Μελοποιίας*, καὶ πανομοιότυπος ἔκδοσις τοῦ καλοφωνικοῦ στιχηροῦ τῆς Μεταμορφώσεως «Προτυπῶν τὴν Ἀνάστασιν», μεθ' ὅλων τῶν ποδῶν καὶ ἀναγραμματισμῶν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Μαθηματαρίου τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἔκδοσις τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σειρὰ Μελέται 3, Ἀθῆναι 1979, ἐκδότες ὁ Μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος καὶ ὁ Γρηγόριος Θ. Στάθης, σελ. 83 καὶ ἐξῆς.

τα κατατάσσονται «εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας ἦτοι, α) τὴν κατηγορίαν τῶν ψαλμικῶν μαθημάτων τῆς Παπαδικῆς, καὶ β) τὴν κατηγορίαν τῶν καθ' αὐτὸ μαθημάτων τοῦ Μαθηματαρίου...»⁸. Τὰ τελευταῖα «...βασίζονται εἰς τὸ κείμενον τῶν ποικίλων εἰδῶν τῆς Βυζαντινῆς Ὑμνογραφίας, κυρίως στιχηρὰ ἰδιόμελα, κοντάκια, εἰρμούς καὶ τροπάρια κανόνων»⁹. Ἐπομένως, καὶ τὸ «Νενίκηνται...», ὡς Εἰρμὸς Κανόνος, ἀνήκει στὰ «καθ' αὐτὸ» Μαθήματα, ὄχι τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὸν ἱερὸ Ψαλτῆρα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν εὐρύτατη ὕλη τῆς Βυζαντινῆς Ὑμνογραφίας.

Ἐπιπλέον, ὁ ἐνταῦθα μελετώμενος Εἰρμὸς δέον ὅπως καταταγῆ στὰ λεγόμενα Θεοτοκία Μαθήματα, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἀποτελεῖ Εἰρμὸς θ' Ὁδῆς, μάλιστα δὲ Θεομητορικῆς ἐορτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ὡς Εἰρμὸς, δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν παρατήρηση τοῦ Γρ. Θ. Στάθης, στοὺς χειρόγραφους μουσικοὺς κώδικες τοῦ Μαθηματαρίου καὶ Καλοφωνικοῦ Στιχηραρίου «οἱ εἰρμοὶ ἢ τὰ τροπάρια ὠδῶν ὡς κείμενον τῶν μαθημάτων περιλαμβάνονται συνήθως εἰς τὴν ἐνότητα τῶν θεοτοκίων»¹⁰. Πάντως, δὲν θὰ πρέπει νὰ ταξινομήσουμε τὴν συγκεκριμένη μελοποίηση στὰ Μεγαλυνάρια Θεοτοκία¹¹ Μαθήματα, διότι στὸ κείμενό του, ὅπως εἶναι ἐμφανές, δὲν σημειώνεται «μεγάλυνση» τῆς Θεοτόκου κατὰ ἄμεσο φραστικὸ-ποιητικὸ τρόπο (π.χ. «Σὲ μεγαλύνομεν...», «Σὲ μεγαλύνοντες...» κ.τ.ῶ.).

Ἡ μελοποίηση ὡς Καλοφωνικὸν Μέλος.

Ποιά εἶναι ἐκεῖνα τὰ συστατικά, τὰ ὅποια καθιστοῦν τὴν παρούσα μελοποίηση Καλοφωνική; Γιὰ νὰ ἀπαντηθεῖ τὸ ἐρώτημα αὐτό, πρέπει πρῶτα νὰ περιγραφοῦν τὰ διακριτικὰ στοιχεῖα τῆς Καλοφωνίας. Πάλι ὁ Γρηγόριος Στάθης ὀρίζει: «Τὰ βασικά συστατικά τῆς “καλοφωνίας” εἶναι τρία. Πρῶτο, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ μέλος, ἔντεχνο, ἐπιτηδευμένο, καλοφωνικὸ μὲ πλατιὰ ἀνάπτυξη τῶν μελικῶν τόξων κι οἱ ἀπαραίτητες ἐναλλαγές ἢ μεταπτώσεις, ἀπὸ ἦχο σὲ ἄλλον ἦχο, ἀπὸ ἓνα γένος διαστημάτων σὲ ἄλλο, καὶ φυσικὰ μὲ μεταθέσεις σὲ διάφορες φωνη-

8. Γρηγόριος Θ. Στάθης, *Οἱ Ἀναγραμματισμοί...*, ὅ.π., σελ. 65.

9. Ὁ.π., σελ. 66.

10. Ὁ.π., σελ. 118 καὶ 147 κ.ἐξ.. Περὶ τῶν Καλοφωνικῶν Μαθημάτων εἰρμολογικῆς προελεύσεως (Εἰρμοὶ ἢ τροπάρια Κανόνων) βλ. ἀκόμη τίς σελίδες 140-141 τοῦ ἰδίου ἔργου, ὅπου καὶ σαφεῖς διευκρινίσεις περὶ τῆς διακρίσεως αὐτῶν ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο Εἶδος Μελοποιίας τῶν Καλοφωνικῶν Εἰρμῶν.

11. Βλ. σχετικῶς, Σεβαστὴ Α. Μαζέρα-Μάμαλη, *Τὰ Μεγαλυνάρια Θεοτοκία...*, ὅ.π., σελ. 336 καὶ Γρηγόριος Θ. Στάθης, *Οἱ Ἀναγραμματισμοί...*, ὅ.π., σελ. 147-148.

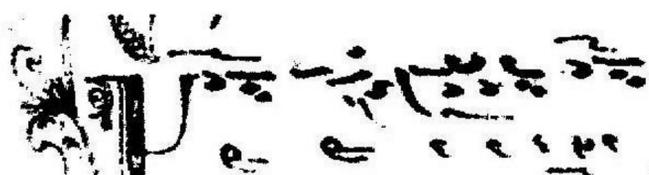
τικὲς περιοχὲς. Δεύτερο, οἱ ἐπαναλήψεις συλλαβῶν ἢ λέξεων ἢ φράσεων ὀλοκλήρων καὶ οἱ ἀναγραμματισμοὶ τοῦ κειμένου, δηλαδή ἡ ἀνακατάστροφος τῶν λέξεων καὶ τῶν στίχων, ἔτσι, ποὺ νὰ προκύπτουν καινούργια νοήματα, ἢ νὰ ἐπιτυγχάνεται διαφορετικὸς τονισμὸς τῶν νοημάτων... Τρίτο, ἡ ἐπιβολὴ Κρατημάτων, μὲ τὶς ἀσήμαντες λέξεις Τοτο, Τεριρέμ, Τενενὰ κ.λπ., στὴν ἀρχὴ τῆς συνθέσεως ὡς εἰσαγωγὴ ἢ πρόλογος καὶ συνήθως πρὸς τὸ τέλος τῆς συνθέσεως»¹². Ἄς δοῦμε, λοιπόν, μορφολογικῶς, κατὰ πόσο τὸ συγκεκριμένο Μάθημα πληροῖ τὶς ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ προσδιοριζόμενες προδιαγραφές τοῦ Μαθηματάριου Γένους Μελοποιίας.

1.1 «Μέλος, ἔντεχνο, ἐπιτηδευμένο, καλοφωνικὸ μὲ πλατιὰ ἀνάπτυξη τῶν μελικῶν τόξων». Ἡ παροῦσα μελοποίηση δὲν ἀποτελεῖ δεῖγμα ἐκτενοῦς καὶ πολυμεροῦς Μαθήματος. Γιὰ τὸ εἶδος, ἀποτελεῖ μία σύντομη σχετικῶς σύνθεση. Γιὰ ποιὸ λόγο ἐπιλέγει ἔτσι ὁ Γερμανός, εἶναι ἀδύνατον νὰ πεῖ κανεὶς μετὰ βεβαιότητος. Εἰκασίες μόνο μποροῦν νὰ διατυπωθοῦν. Τὸ γεγονὸς θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ μὲ βάση τὴν ἐποχὴ ποιήσεώς του (ΙΖ' αἰ.), ἢ ὁποῖα εἶναι πολὺ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκμῆς τῆς Βυζαντινῆς (ὁ ὅρος ὡς χρονικὸς προσδιορισμὸς) Καλοφωνίας. Οἱ τάσεις ποὺ τώρα ἐπικρατοῦν, ὅπωςδήποτε, ἐπιζητοῦν κάποια συντόμευση τῶν μελῶν, ὅχι, πάντως, ἰδιαιτέρως ἔντονη, ὅπως λίγο ἀργότερα ἀπαιτεῖ ὁ ΙΗ' αἰώνας στὴν ἐκπνοή του. Ἡ σχετικῶς περιορισμένη χρονικὴ ἔκταση τοῦ «Νενίκηνηται...» ἴσως, πάλι, ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀφορᾷ καλοκαιρινὴ ἑορτὴ, περίοδο κατὰ τὴν ὁποῖα οἱ νύκτες εἶναι μικρότερας διάρκειας καί, ὡς ἐκ τούτου, οἱ ὀλονύκτιες ἀγρυπνίες, ὅπου ψάλλονται τὰ Μαθήματα αὐτά, εἶναι κάπως συντομώτερες. Ὅπως, ὅμως, καὶ νὰ ἔχει, ἡ μελοποίηση σὲ καμμία περίπτωσις δὲν στερεῖται τοῦ θεμελιώδους συστατικοῦ τῆς Καλοφωνίας τοῦ Μαθηματαρίου, ποὺ εἶναι ἡ πλατιὰ καὶ ἐπιτηδευμένη ἀνάπτυξη τῶν μελικῶν τῆς τόξων.

Ὁ χῶρος δὲν ἐξαρκεῖ γιὰ πλήρη μορφολογικὴ ἀνάλυση τοῦ ἔργου στὸ ζήτημα αὐτό. Δειγματοληπτικῶς, μόνο, θὰ φέρω ὡς παράδειγμα τὴν

12. Γρηγόριος Θ. Στάθης, *Μορφές καὶ Μορφές τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ἤτοι Μελοποιία-Μορφολογία τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς*, ἔκδοσις τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σειρά Λατρευτολόγημα 5, Ἀθῆναι 2011, ἐκδότης Γρ. Θ. Στάθης, σελ. 375-376. Ἡ ἀνωτέρω παραπομπὴ προτιμήθηκε ὡς εὐσύννοπος. Περισσότερες λεπτομέρειες ὁ ἐνδιαφερόμενος δύναται νὰ εὑρῇ, ποῦ ἄλλοῦ, πάλι, στοὺς *Ἀναγραμματισμούς*, σελ. 151-160.

ἐναρκτήρια θέση τῆς Παρακλητικῆς¹³, ἡ ὁποία τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὰ Μαθήματα χρησιμοποιεῖται ὡς «Μέγα Ταξίμ», ὡς πλατιά, δηλαδή, εἰσαγωγὴ στὸν ἦχο. Αὐτό, βεβαίως, ἐξακριβώνεται μόνο κατὰ τὴν ἐξήγηση τῆς θέσεως στὴν Νέα Μέθοδο, καθόσον, σημειογραφικῶς, ἡ θέση Παρακλητικῆς στὸ Μαθηματάριον δὲν διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὸν τρόπο γραφῆς τῆς στὸ ἀπλὸ Παπαδικὸ Γένος. Ἐντούτοις, ὡς νὰ μὴν ἀρκεῖ τὸ πλατὺ καὶ ἐπιτηδευμένο μαθηματάρικο μέλος τῆς θέσεως, ὁ μελουργὸς εἰσάγει τὴν θέση καὶ δεύτερη φορά, ὅπως φαίνεται στὴν Εἰκ. 4, μία στὴν ἐναρξὴ «Νε» τοῦ Ἦχήματος, καὶ μία στὴν ἀρχὴ «Νε...» τοῦ κυρίως κειμένου, τῆς λέξεως «Νενίκηνται», ὁ δὲ ἐξηγητὴς μεταγράφει στὴν Νέα Μέθοδο τὴν μὲν πρώτη περίπτωσι ὡς Μέγα Ταξίμ¹⁴, τὴν δὲ δεύτερη ὡς συντομευμένη ἐκδοχὴ τῆς Παπαδικῆς θέσεως.

Εἰκ. 4η: Ἡ μελικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐνάρξεως τῆς μελοποιήσεως.

1.2 «Ἐναλλαγές, ἢ μεταπτώσεις ἀπὸ ἓνα γένος διαστημάτων σὲ ἄλλο». Γνωστὸ χαρακτηριστικὸ τῆς κλασσικῆς ψαλτικῆς δημιουργίας εἶναι ἡ παραμονὴ τοῦ μέλους στὸ ἀρχικὸ Συστημικὸ Γένος τοῦ ἦχου τοῦ ὕμνου, ἀντλώντας ὅλες τὶς ἐκφραστικὲς του δυνατότητες, ἕως ἐξαντλήσεως κάθε λεπτῆς καὶ ἰδιαιτέρας ἀποχρώσεώς του. Οἱ μεταπτώσεις

13. Περὶ τῆς Παρακλητικῆς στὸ Μαθηματάριον βλ. Γρ. Θ. Στάθης, *Οἱ Ἀναγραμματισμοί...*, ὅ.π., σελ. 151-152.

14. Ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ, ὅτι στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων καὶ ὅσο πλησιάζουμε στὴν νεώτερη ψαλτικὴ παράδοσι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, τὸ Μέγα Ταξίμ λαμβάνει τελείως αὐθαίρετες καὶ ὑποκειμενικὲς ἐξηγήσεις· ὡς ἐκ τούτου, εἶναι καὶ πάμπολλες οἱ διαφορετικὲς ἐκδοχὲς τοῦ μέλους του κατὰ μελουργὸ καὶ ἐξηγητὴ.

εἶναι ἡ παραμονὴ τοῦ μέλους στὸ ἀρχικὸ Συστημικὸ Γένος τοῦ ἤχου τοῦ ὕμνου, προκειμένου νὰ ἐκμεταλλευθεῖ ὅλες τὶς ἐκφραστικὲς του δυνατότητες καὶ νὰ ἐξαντλήσει κάθε λεπτὴ καὶ ἰδιαίτερη ἀπόχρωσή του. Καὶ τὸ συγκεκριμένο Μάθημα, φυσικά, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἔχει ἐξαιρεθεῖ ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτό. Γιὰ νὰ ἐπιτύχει ὁ μελουργὸς τὸν σκοπὸ του, προβαίνει σὲ κατάπυκνη ἐναλλαγὴ μεταξὺ ἤχων τοῦ Διατονικοῦ Γένους, καθὼς τὸ μέλος φτερουγίζει ἀπὸ 5χορδο σὲ 5χορδο, ἐνίοτε ἀπὸ 4χορδο σὲ 4χορδο καὶ καταπαύει σὲ ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς βαθμίδες αὐτῶν, πραγματοποιώντας κάθε δυνατὴ κατάληξη σὲ ὅλους τοὺς ἤχους. Ἡ λεπτομερὴς, βεβαίως, παρατήρηση ὄλων τῶν μελοποιητικῶν φαινομένων στὴν ἐξεταζομένη μελοποίηση εἶναι ἀδύνατη· ἐλάχιστες μόνο ἐπισημάνσεις θὰ παραθέσω ἀκολουθῶς:

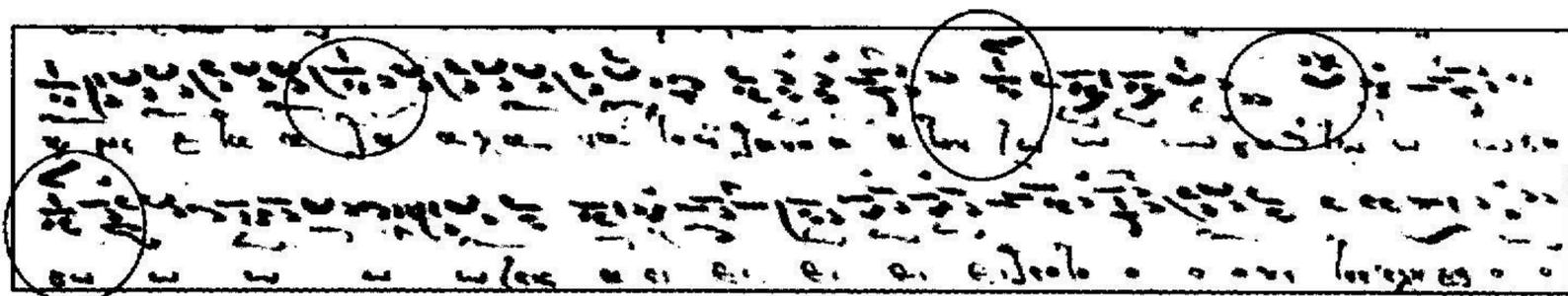
Ἐξ ἀρχῆς, ὅλη ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Μαθήματος κινεῖται καὶ καταλήγει στὸν ἀ΄ ἤχο (στὸ «νενίκηνται»), ἀλλὰ μεσάζει καὶ ἐμμένει στὸν βαρὺ ἤχο στὴν ἀρχὴ τῆς λέξεως «φύσεως», ὡς νὰ θέλει νὰ δείξει τὴν ταπεινότητα τῆς φύσεως, τῆς ὁποίας οἱ ὄροι νικήθηκαν. Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ μελουργὸς δὲν ἐξουθενώνει τὴν φύση, μελοποιώντας σὲ ἀκραῖες φωνητικὲς πτώσεις, ἐφ' ὅσον ἡ φύση εἶναι δημιουργημὰ τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει καθαγιαστεῖ μὲ τὴν ἐπὶ γῆς παρουσία τοῦ Λόγου. Γι' αὐτὸ ὁ Γερμανός, μετὰ τὴν μελικὴ πτώση στὸν βαρὺ, «ἀποκαθιστᾶ» τὴν φύση, ἐπαναφέροντας τὸ μέλος στὴν ἀρχικὴ τονικότητα τοῦ ἀ΄ ἤχου, μάλιστα μὲ ἄνοδο στὸν ἄγιο, στὴν ὀλοκλήρωση τῆς λέξεως.

Ἀντιθέτως, στὴν ἀναφορὰ στὴν Θεοτόκο («...ἐν Σοὶ Παρθένε...») οἱ τόνοι ἀνεβαίνουν. Ὁ ἄγιο ἐναλλάσσεται μὲ τὸν νανὰ καὶ τὸν λέγετο, ἀλλὰ τελικῶς κυριαρχεῖ κατὰ κράτος, ἕως ὅτου δώσει τὴν θέση του στὴν 4φωνία τοῦ βασικοῦ ἤχου, στὸν ἔξω ἀ΄. Καὶ ξαφνικά, πλαγιάζει στὸν πλάγιο τοῦ δ΄ καὶ πίπτει πάλι στὸν βαρὺ, στὸν χαρακτηρισμὸ «Ἄχραντε». Τί; Ὡς κάτι χαμηλὸ καὶ ταπεινὸ, ὅπως παραπάνω ἡ φύση; Ὁχι! Ἀλλὰ, ὡς ὑπόκλιση εὐλαβείας ἐνώπιον τῆς Ἀχράντου Κυρίας Θεοτόκου. Καί, ἐπιπλέον, ἡ ὑπόκλιση αὐτὴ γίνεται βαθιὰ ἐδαφιαία μετάνοια, μὲ κατάβαση μιᾶς ἀκόμη βαθμίδας, στὸν κάτω Κε τῆς Νέας Μεθόδου ὡς ἀ΄ ἤχος, ὅπου τὸ μέλος πίπτει στὴν παραμεσότητα τοῦ κυρίου ἤχου.

Ἔτσι ἐκτυλίσσεται ὀλοκλήρη ἡ μελοποίηση, καθὼς ὅλοι οἱ διατονικοὶ ἤχοι ἐναλλάσσονται, παρελαύνουν στὴν κυριολεξία, ἐνώπιον τοῦ ψάλλοντος. Ἐνα ἀκόμη, τελευταῖο, θὰ σημειώσω. Στὴν φράση «καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα, σῶζοις ἀεὶ» ἔχουμε ἄλλη μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα κίνηση τοῦ μέλους: Ἐπειτα ἀπὸ μία περιδίνηση στοὺς διατονικοὺς ἤχους τοῦ βασικοῦ 5χορδου, λαμβάνει χώρα μία κατιοῦσα πορεία, ἡ ὁποία, μὲ ἀφε-

τηρία τὴν τονικότητα τοῦ ανανες, κατέρχεται βαθμηδὸν καὶ διαδοχικῶς στὸν νεάγιε (στὸ Νη τῆς Νέας Μεθόδου ὡς πλάγιος τοῦ δ'), ἔπειτα στὴν μεσότητα, ὅπου ὁ βαρὺς (στὸ Ζω) καί, τελικῶς, ἡ ὀλοκλήρωση τῆς λέξεως «θάνατον» πραγματοποιεῖται στὴν παραμεσότητα τοῦ α' ἤχου (στὸν κάτω Κε, γιὰ τὴν Νέα Μέθοδο), περιγράφοντας θαυμάσια τὴν πτώση σὲ θάνατο. Πάντως, τὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι ἄλλο: Ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση, μελοποιεῖ τὴν λέξη «ζῶσα» μία 7φωνία ἐπάνω, ὅπου θεμελιώνει ἔξω α', ἐπιστρέφει ἐκ νέου στὴν ἀντιφωνία κάτω, ὀλοκληρώνοντας τὸ «ζῶσα», γιὰ νὰ ἐκτιναχθεῖ ἄλλη μία φορὰ στὴν 7φωνία, πάλι στὸν ἔξω α', προκειμένου νὰ τονίσει τὴν λέξη «σῶζοις».

1.4 «Μεταθέσεις σὲ διάφορες φωνητικές περιοχές». Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ προηγούμενο στοιχεῖο δίδει τὴν ἀπάντηση στὸ ζήτημα τῶν μεταθέσεων τῆς τονικότητος ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ, γεγονόςς τὸ ὁποῖο, φυσικά, πραγματοποιεῖται μὲ τὸ σύστημα τοῦ «τροχοῦ». Παρατηρεῖται, δηλαδή, μετάθεση τοῦ βασικοῦ 5χορδου τοῦ ανανες (Πα-Κε στὴ Νέα Μέθοδο) κατὰ μία θέση ψηλότερα, στὸ ἔξω α' ἤχο (Κε-Βου), ἀλλὰ καὶ χαμηλὲς πτώσεις, μὲ κινήσεις κάτω τῆς τονικότητος, μὲ συνημμένα 4χορδα ἢ καὶ 3χορδα συστήματα.

Εἰκ. 6η: Ἐμφανέστατες μεταθέσεις τῆς τονικότητος στὴν Παλαιὰ Μέθοδο.

Περνώντας, τώρα, στὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ μέλους τοῦ Μαθηματαρίου, τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ τὴν κατάστροψη καὶ ἀνακατάστροψη τοῦ ποιητικοῦ κειμένου τῶν ὕμνων, συνοπτικῶς, ἔχω νὰ σημειώσω τὰ ἑξῆς:

2.1 «Ἐπαναλήψεις συλλαβῶν, λέξεων καὶ φράσεων ὀλοκλήρων». Καὶ ἡ παροῦσα μελοποίηση τοῦ Γερμανοῦ δὲν θὰ μπορούσε νὰ στερεῖται αὐτοῦ τοῦ χαρακτηριστικοῦ. Μὲ τὴν βοήθεια τῶν λεγόμενων εὐφωνικῶν ἢ ξένων¹⁶ συλλαβῶν να, νε, νη, νο κ.λπ. ἢ χα, χε, χι, χο κ.λπ. -φαινόμενο πὸ ἀπαντᾷ ἰδιαιτέρως συχνά, σὲ ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς λέξεις τοῦ κει-

16, Γρ. Θ. Στάθης, Οἱ Ἀναγραμματισμοί..., ὁ.π., σελ. 152.

μένου-, δημιουργοῦνται ἀναδιπλώσεις ἢ ἐπαναλήψεις συλλαβῶν καὶ ὀλοκλήρων λέξεων. Π.χ.: Νενίκη- νενίκηνται τη-νης φύ-χύ-νύ-σε-νε- φύ-σεως... Παρατίθεται ἀκολουθῶς ὀλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ ὕμνου, καθὼς προκύπτει ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀνωτέρω φαινομένου:

1. Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι,	Νε-χε, νενικη-, νενικηνται τη-νης φυ-χυ-νυ-σε-νε-, φυσεως οι ο-νο-ο, οι οροι,
2. ἐν Σοὶ Παρθένε ἄχραντε	εν Σοι-νοι-χοι-νοι, εν Σοι Πα-, εν Σοι Παρθε-νε, εν Σοι Παρθενε α-χα-α, αχραντε,
3. παρθενεύει γὰρ τόκος,	παρθε-νε-νε-ε-νε-ε-χε-ε-νευει-νει γαρ το-νο, γαρ τοκο-ο-νο-ο χο-οκος, το-νο-ο-, τοκος
4. καὶ ζωὴν προμνηστεύεται θάνατος.	και ζω-, και ζωην προμνη-νη-, προμνηστε-χε-νε-ευε-νε-χε, προμνηστευεται θα-χα-να-χα-χα-, θα-, θανατος.
5. Ἡ μετὰ τόκον Παρθένος,	Η με-νε-τα, η μετα το-νο-οκο-νον Παρθε-νε-ενε, Παρθε-ενε-, Παρθενος
6. καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα,	και μετα θα-ανα-, και μετα θανατον, θα-χα-αχα-ανατον ζω-νω-χωσα, ζωσα,
7. σώζοις αἰί, Θεοτόκε,	σω-ωνω-ωχω-ωνω-χω-ωζοις αιι Θεοτο-νο-, Θεοτο-νο-, Θεοτοκε,
8. τὴν κληρονομίαν σου.	την κληρο-χο-νομι-, την κληρονομι-, την κληρονομίαν Σου,
ΑΝΑΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ	Θεο-νο-, Θεοτοκε σω-χω-ωζοις αιι, Θεοτο-νο-ονο-, Θεοτο-ονο-, Θεοτοκε,
ΚΡΑΤΗΜΑ	τεετε, ρεριρεμ, τεριρεμ, ρεμκεχεανενανε,
	σωζοις αιι Θεο-, Θεοτοκε την κληρονομι-, την κληρονομια, την κληρονομιαν Σου.

Στὸν ἀνωτέρω πίνακα παρατηροῦνται τὰ ἀκόλουθα:

- Μία μόνο ἐπανάληψη τοῦ «νενίκηνται» στὴν ἔναρξη τοῦ μέλους, προκειμένου νὰ καταστῆ ἐξ ἀρχῆς σαφῆς καὶ ἀντιληπτὸς στοὺς ἀκροατὲς ὁ ψαλλόμενος ὕμνος.
- Πυκνότατη, ἐν συνεχείᾳ, ἐπανάληψη συλλαβῶν σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς

- λέξεις, ἀκόμη καὶ στίς μονοσύλλαβες (μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις).
- Πυκνότατη ἐπανάληψη λέξεων καί, κυρίως, βαθμιαία κατάστρωση τῶν λέξεων.
 - Μικρὴ σχετικῶς ἐπανάληψη ὀλοκλήρων φράσεων.
 - Ἐπίμονη χρῆση τῆς εὐφωνικῆς συλλαβῆς -νε- στὴν λέξη «παρθενεύει» («παρθε-νε-νε-ε-νε-ε-χε-ε-νευει-νει»), ἡ ὁποία δημιουργεῖ αἴσθημα συγκατάνευσης (ναι, ναι, μάλιστα, φυσικὰ καὶ παρθενεύει).
 - Ἐπίμονη χρῆση τῆς εὐφωνικῆς συλλαβῆς -χα- στὴν λέξη «θάνατος» («θα-χα-να-χα-χα-, θα-, θανατος») καὶ στὴν φράση «καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα» («και μετα θανατον, θα-χα-αχα-ανατον ζω-νω-χωσα, ζωσα,»), ἡ ὁποία δημιουργεῖ αἴσθημα σχετλιασμοῦ (χα, χα, θάνατε, ἐνικήθης... χα, χα, θάνατε, ἂν καὶ θανοῦσα εἶναι ζῶσα).

2.2 «Ἀναγραμματισμοὶ τοῦ κειμένου». Ἀντιθέτως μὲ τὰ παραπάνω, εἶναι ἐλάχιστοι οἱ ἀναγραμματισμοὶ τοῦ κειμένου. Μία μόνο περίπτωση ἀνακαταστρώσεως λέξεων ἀπαντᾷ, στὸ τέλος, μάλιστα, τῆς μελοποιήσεως, λίγο πρὸ τοῦ Κρατήματος: «Σώζοις αἰεὶ, Θεοτόκε, τὴν κληρονομίαν Σου, Θεοτόκε σώζοις αἰεὶ». Δείχνει ὡς νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται ὁ Γερμανὸς γιὰ τὸν ἀναγραμματισμό, σεβόμενος ἴσως τὸ ἱερὸ κείμενο καὶ τὸν ἱερὸ ποιητὴ του (;), ἀλλὰ μεταχειρίζεται μία φορὰ τὸ φαινόμενο, ὑπακούοντας στίς ἀπαιτήσεις τοῦ Εἴδους τῶν Μαθημάτων καὶ ὑποβάλλοντας τὰ διαπιστευτήριά του στὴν παράδοση. Ἀναποδισμοὶ δὲν ὑφίστανται, οὔτε παρακελεύσματα ἐπαναλήψεως («πάλιν») καὶ «ἐνηχητικὲς παρακελεύσεις» («λέγε»)¹⁷.

Τέλος, ὡς πρὸς τὸ τρίτο χαρακτηριστικὸ τοῦ μέλους τοῦ Μαθηματαρίου, τὰ Κρατήματα, πρέπει νὰ σημειωθοῦν τὰ ἑξῆς:

3.1 «Ἐπιβολὴ Κρατημάτων στὴν ἀρχὴ τῆς συνθέσεως ὡς εἰσαγωγὴ ἢ πρόλογος», ἐδῶ δὲν ὑφίσταται. Στὴν ἑναρξὴ τῆς μελοποιήσεως εἰσάγεται μόνον ἓνα σύντομο Ἦχημα, Νε-χε-, τὸ ὁποῖο ἀφ' ἑνὸς μὲν ταυτίζεται μὲ τὸ μέλος τῆς εἰσαγωγικῆς θέσεως τῆς Παρακλητικῆς, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος προηγουμένως, ἀφ' ἑτέρου, συγχύζεται καὶ μὲ τὴν πρώτη συλλαβὴ τῆς ἑναρκτήριας λέξεως τοῦ ὕμνου, τὸ Νε- τοῦ «Νενίκηνται».

17. Ὁ.π., σελ. 155.

3.2 «Ἐπιβολὴ Κρατημάτων στὸ τέλος τῆς συνθέσεως». Ἐνα μόνο Κράτημα ἐπιβάλλει ὁ Γερμανός, στὸ τέλος τοῦ παρόντος Μαθήματός του, τὸ ὁποῖο ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν συνήθη κατακλείδα τοῦ κυρίως κειμένου «σώζοις αἰί, Θεοτόκε, τὴν κληρονομίαν Σου». Πρόκειται γιὰ ἐντυπωσιακὸ Κράτημα, τὸ ὁποῖο μόνο του ἀποτελεῖ κάτι λιγότερο ἀπὸ τὸ ἕν τρίτον ὄλου τοῦ ἔργου (40 περίπου τυπωμένες ἀράδες Νέας Μεθόδου, στὸ σύνολο τῶν 131 ἀράδων ὀλοκλήρου τῆς μελοποιήσεως). Σημειωτέον, ὅτι ἡ παρουσία ἑνὸς μόνον, ἐνιαίου, Κρατήματος στὴν ἐν λόγω σύνθεση, κατατάσσει αὐτὴ στὸν Μονομερῆ τύπο Μαθημάτων, σύμφωνα μὲ ὅσα ὀρίζει ὁ Γρηγόριος Θ. Στάθης¹⁸.

Τὸ Κράτημα ὡς πρὸς τὶς ἄσημες συλλαβές του εἶναι τριμερές, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀνωτέρω πίνακα (τεεεε, ρεριρεμ, τεριρεμ). Μελικῶς, πάντως, δὲν παρουσιάζει ἐνδείξεις ἐπιμέρους διαιρέσεως. Κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ μέρη του εἶναι ἐξαιρετικῶς μελισμένο, μὲ διαρκεῖς ἀναπηδήσεις καὶ μεταπτώσεις τοῦ μέλους ἀπὸ χαμηλὰ σὲ ὀξέα συστήματα καὶ τ' ἀνάπαλιν. Χρωματικὲς μεταβολές δὲν παρατηροῦνται, ἐδῶ ὅμως ἐπισημαίνονται οἱ μεγαλύτερες φωνητικὲς ἐξάρσεις ὀλοκλήρου τοῦ ἔργου – πάντως χωρὶς ὑπερβολές– διὰ τῶν ὁποίων ἀγγίζεται ἡ ἄνω τῆς ὀκτάβας διφωνία τοῦ α' ἤχου. Ἡ ἐκμετάλλευση ὄλων τῶν βαθμίδων τῶν συστημάτων, καθὼς καὶ ὄλων τῶν σὲ αὐτὲς παραγόμενων καταλήξεων εἶναι ἐξαντλητική. Εἶναι κρίμα ποὺ ὁ χῶρος τῆς παρουσίας μελέτης δὲν ἐνδείκνυται γιὰ περαιτέρω ἀνάλυση.

Ἐπιλογικά τινα.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα ὅσα διευπλώθησαν ἀνωτέρω, μένει νὰ πραγματοποιηθεῖ, δίκην ἐπιλόγου, καὶ μία γενικὴ ἀποτίμηση τῆς ἐδῶ ἐξετασθείσης μελοποιήσεως τοῦ Γερμανοῦ.

Ἀδιαμφισβήτητα, ἔχουμε ἐνώπιόν μας ἕνα σπουδαῖο μελουργό, μὲ σημαντικὴ καὶ σπουδαία παρουσία στὴν πρόοδο καὶ διαμόρφωση τῆς ψαλτικῆς τέχνης τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου. Ἐνα τέτοιο πρόσωπο ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός, μάλιστα ἱεράρχου, εἶναι ἀναμενόμενο ὅτι παραδίδει σπουδαῖα ἔργα. Καὶ δὲν εἶναι ἐδῶ τοῦ παρόντος νὰ ἀποτιμηθεῖ ἡ γενικότερη προσφορὰ τοῦ Γερμανοῦ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ· ἕνα μόνο στοιχεῖο θὰ ἐπισημάνω: Τὴν ἐκκλησιαστικότητα τῶν μελοποιήσεών του, ἡ ὁποία ὀφείλεται στὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ αὐτῶν:

18. Ὁ.π., σελ. 151-154.

–Στὴν ἐμμονὴ τοῦ μελουργοῦ στὴν ἀπὸ αἰώνων μελικὴ παράδοση τῶν θέσεων, δηλαδὴ στὸ «κατὰ θέσεις μελίζειν».

–Στὴν συγκρατημένη πρωτοτυπία, ὡς συνειδητὴ ἐπιλογὴ τοῦ Γερμανοῦ, ποὺ ἀποτυπώνεται στὴν συχνὴ ἐπανάληψη γνωστῶν καὶ εὐμνημόνευτων μελικῶν θέσεων, ἀκόμη καὶ στὴν αὐτούσια ἐπαναφορὰ ὁλοκλήρων ἀλληλουχιῶν θέσεων, μάλιστα σὲ ὅμοια ἢ παρεμφερῆ σημεῖα τοῦ ποιητικοῦ λόγου.

–Στὴν ἐξαντλητικὴ παραμονὴ στὸ Γένος τοῦ ἤχου τῆς μελοποιήσεως, χωρὶς ὑπερβολὲς συστηματικῶν μεταβολῶν, παρὰ μόνον μετριασμένα, ὅπου ὁ ποιητικὸς λόγος τὸ ἀπαιτεῖ.

–Στὴν ἀποφυγὴ ὑπερβολικῶν φωνητικῶν ἐξάρσεων, εἴτε ἐπὶ τὸ ὀξύ εἴτε ἐπὶ τὸ βαρὺ.

Μὲ τὰ ἀνωτέρω, ὁ μελουργὸς φαίνεται πὼς ἐνδιαφέρεται νὰ παραδώσει ἐκκλησιαστικὰ μέλη, τὰ ὁποῖα, ἀφ' ἑνός, νὰ μὴν ἀποκλίνουν ἀπὸ τὴν παλαιὰ παράδοση, ἀφ' ἑτέρου, νὰ εἶναι οἰκεῖα στὸ ἐκκλησιαστικόν, ποὺ καλεῖται νὰ σιγοψελλίσει τὶς εὐκόλες θέσεις μαζὶ μὲ τὸν ἐπιφορτισμένο στὸ ἔργο τοῦτο Χορὸ Ψαλτῶν. Καὶ δὲν πρέπει σὲ καμμία περίπτωσις ἢ ἐπιλογὴ αὐτὴ τοῦ Γερμανοῦ νὰ ἐκτιμηθεῖ ὡς ἀδυναμία ἢ ὡς διεκπεραιωτικὴ διάθεσις (φυσικὰ, δὲν μᾶς ἔχει συνηθίσει σὲ κάτι τέτοιο ὁ Γερμανός), διότι, τότε, θὰ εἶχε μελοποιήσει μὲ τὸν ἴδιον τρόπο τὶς δύο ὅμοιες μετρικῶς, συλλαβικῶς καὶ τονικῶς φράσεις «ἢ μετὰ τόκον Παρθένος // καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα», κάθε μία ἀπὸ τὶς ὁποῖες μελίζει διαφόρως, κατ' ἔννοιαν καὶ ἐξαντλητικῶς.

Εὐρισκόμεθα ἐνώπιον ἐνὸς ἐξαιρετικοῦ ἔργου καί, λόγῳ τῆς σπανιότητος μελοποιήσεων τοῦ συγκεκριμένου ὕμνου, μοναδικοῦ.

Κωνσταντῖνος Χαριλ. Καραγκούνης,
Ἐπίκουρος Καθηγητὴς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς
τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν,
Διευθυντὴς τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας
τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.